

Martin Wegelius (1846–1906) utarbetade sina regler för inövning av körer inför den första svensk-språkiga sångfesten i Ekenäs, i juli 1891. Reglerna publicerades i det repertoar- och övningshäfte som Svenska folkskolans vänner publicerade inför festen.

Efter att häftena såldes slut återpublicerades reglerna i SFV:s tidskrift *Svenskbygden* år 1927. Sedan dess har de legat mer eller i mindre i glömska, men vi återpublicerar dem nu, eftersom reglerna är helt användbara än i dag. De visar att Wegelius i minsta detalj förstod hur körsångare och rösterna fungerar, men även hur viktig övningspsykologin är, och hur man bäst uppmuntrar utan att släta över. Och naturligtvis tar han upp de rent professionella aspekterna på textens roll i körmusik, språkljudens roll för körklängen, andningen, rytmen.

SFV-biografin över Martin Wegelius kan beställas på www.sfv.fi/bok

SFV:s arkiv, augusti 2018

Martin Wegelius

Regler för inövning av körer

1. Om kördirigenten inte är en van musiker, som obehindrat läser, sjunger eller spelar från bladet, bör han före inövningen av en sång lära sig denna utantill, såväl i dess helhet som varje stämma för sig. Hans ögon få ej ständigt vara bundna av noterna, och allraminst får han själv begå något fel vare sig i sång eller spel.
2. Vid inövandet är ett piano att föredra framför varje annat instrument. Ett harmonium är en mycket dålig ersättning.¹
3. Se till att instrumentet alltid är väl stämt; ett ostämt instrument missleder de sjungande och gör körens intonation osäker och oren.
4. Om körmedlemmarna har någon vana att sjunga från bladet (prima vista), och den sång som skall inövas är lätt, så bör anföraren åtminstone göra ett försök att genast låta alla stämmor sjunga tillsammans. Understöd då vid svårare ställen kören med instrumentet, och avbryt inte de sjungande för andra fel än sådana, vilka verkligen omöjliggör fortsättandet.
5. Har försöket lyckats åtminstone något så när, så upprepa det, efter att har rättat de svåraste felen; öva först därefter i detalj enskilda ställen (resp. stämmor), vilka inte heller nu lyckats väl. Sådant är en god övning och leder inom kort tid till uppmuntrande resultat.
6. Vid inövningen av de enskilda stämmorna är följande att iaktta:
 - a) Låt de sjungande så mycket som möjligt ta sig fram på egen hand; understöd dem. på instrumentet genom att sakta ange ackorden, men spela inte stämmans melodi, annat än om detta verkligen är nödvändigt. Gör detta åtminstone aldrig starkt, aldrig starkare än att de sjungandes röster därunder tydligt hörs. Är de mycket litet försigkomna, så spela eller sjung för dem varje fras, innan de själva få sjunga den.

Spela till sist alla övriga stämmor, för att på förhand vänja de sjungande vid samsången; markera härvid

tydligt de insatser av andra stämmor, vilka sker på annan tidsdel än den stämmas, som för tillfället övas.

- b) Att slutligen låta genomsjunga stämman ensam för sig, utan något stöd av instrumentet, kan visserligen vara nyttigt för deklamationens och fraserings skull; men tro inte att den musikaliska säkerheten vinner något synnerligt härpå.

I många fall finns i den enskilda stämman i och för sig lätta ställen, vilka blir svåra då övriga stämmor tillkommer, liksom det även tvärtom finns i och för sig svåra ställen, vilka först genom harmoniföljden blir begripliga och därigenom lättare att utföra.

- c) Öva aldrig mera än ett kort stycke – 4 eller 8 takter – i sänder; ingen stämma bör ansträngas, ingen lämnas sysslolös en längre tid; alla bör så snart och så ofta som möjligt få pröva resultatet av sina ansträngningar. Härigenom undviks trötthet, upprätthålls intresset – och man vinner tid.
- d) Ta aldrig om en lång sats för att rätta ett enda fel; ta endast vad som är absolut nödvändigt för sammanhanget, och – framförallt – säg därförinnan tydligt, klart och kort, vad felet var.
- e) Om en stämma består av olika element, d.v.s. av personer som har dels större, dels mindre vana och förmåga i sång, så låt åtminstone inte alltid de förra lida för de senares fel; med andra ord: öva de senare då och då särskilt.
- f) Se till att alla hämtar andan på samma gång och så ljudlöst, att åhöraren märker det endast av den korta paus som därigenom uppstår, och ange redan före övningens början de ställen, där sådant kan ske.

Lämpliga ställen för andhämtning äro av tonsättaren utsatta *pauser*, och, där sådana inte finns, *skiljetecken* i texten. Är det för långt till nästa skiljetecken, så andas åtminstone aldrig mitt i ett ord, inte heller mellan två ord, vilka hör nära ihop. Sjung t.ex. *aldrig*: ”och jungfrun hon går i dansen med – röda gullband”; sjung *helre*: ”i dansen – med röda o.s.v., men *helst* hela frasen i ett sammanhang.

¹ Märk väl, att även på det bäst stämmda harmonium intonationen genast blir svävande, om trampningen inte sker med största regelmässighet (t.ex. om bälgarna nedtrampas endast till hälften, o.s.v.).

Tät andhämtning är överhuvudtaget endast en ovana, som med någon bestämdhet från anförarens sida lätt kan avhjälpas. Även ovana korister *kan* – om de tvingas därtill – komma tillrätta med ett kvantum luft i dubbelt längre tid än vad de själva inbillar sig.

- g) Rätta omsorgsfullt de intonationsfel, vilka redan nu är märkbara; gör detta med korta och bestämda anvisningar, t.ex. ”sjung giss högre!” – ”sjung b lägre!” o.s.v.

Om endast en eller ett par av de sjungande gör sig skyldiga till sådana fel, så ge anvisningen så, att inte de övriga tar den åt sig och – även de – höjer eller sänker en ton som förut var riktig, för då ”blir den sista villan värre än den första”.

- h) Använd största omsorg på ett redigt och korrekt *uttal av texten*. På detta beror inte bara möjligheten för åhöraren att uppfatta texten, utan även i väsentlig grad körklangens skönhet.

Akta först och främst på det rätta uttalet av vokaler, framförallt av vokalen a. Utom att ett oriktigt uttal av detta ljud verkar särdeles vidrigt, så leder det rätta uttalet även i väsentlig grad till ett riktigt användande av sångorganen; sjunger man ”i gommen”, så närmar sig a-ljudet ett å-ljud; sjunger man ”i näsan”, närmar det sig ä-ljudet. Ge akt på övriga vokaler särskilt vid höga sopran- och tenortoner samt vid låga alt- och bastoner. Se vidare till att vokalljudet inte förändras, då flere toner sjungs på samma stavelse.

Inskärp på det noggrannaste att en ton får ”hållas ut” endast på vokalen; att göra detta på konsonanterna l, m, n eller r är ytterligt fult, på de övriga helt enkelt omöjligt.

Då sålunda de konsonantljud, vilka förekommer mellan två vokaler, måste sammanträngas på kortaste möjliga tid, så bör de i stället få den största möjliga tydlighet och skärpa. Ge t.ex. akt på hur otydligt d-, l- och r-ljuden frambringas av de flesta sjungande, utan att de själva ha en aning det; för dem verkar det tydliga till en början nästan överdrivet. Låtsas inte om det, utan stanna emellanåt vid något enskilt ord och låt sjunga om det gång på gång, tills det rätta kommer fram.

7. Sedan varje stämman blivit övad 4 eller 8 takter framåt, vidtar samsången. Har de sjungande mindre vana, eller är stället svårt, är det skäl att först ta stämmorna parvis, inte alltid sopran och alt, tenor och bas, utan även allt efter omständigheterna sopran och bas, alt och tenor, eller sopran och tenor, alt och bas. Härefter kan den fyrstämmiga samsången begynna.
8. Avbryt inte för varje fel, men sätt ögonblickligen ett märke i noterna på varje ställe, där ett sådant förekommer. Har många fel begåtts, så anmärk² efter första

genomsjungningen endast de värsta av dem och öva de ställen, där de förekommit, i detalj och så grundligt, att någon osäkerhet inte längre kommer i fråga. Gör efter andra genomsjungningen (av hela satsen) alla anmärkningar, som ytterligare är av nöden (däribland om nyanserna), och ta så det hela ännu en gång. Fortsätt sedan på samma sätt med omväxlande stämövning och samsång tills kompositionen i sin helhet är genomgången.

9. Ange före varje omtagning med största noggrannhet och tydlighet det ställe, varifrån de sjungande skall börja. Härigenom undvikes trassel och sparas tid. För att förekomma all otydlighet, låt kören numrera takterna; den första *hela* takten gäller då som nummer 1 (inte upptakten).

10. Vid alla hittills nämnda övningar bör de sjungande få *sitta*.

11. Härefter bör instrumentet kunna undvaras, utom då korrigerings av intonationen behövs. Rörande intonationsfel bör man minnas, att de inte nödvändigtvis har som orsak, att en stämman ”sjunger falskt”. Fyra stämmor kan ”sjunga rent” var för sig och ändå åstadkomma en oren samklang; vid samsång gäller det inte blott att sjunga rent, utan framförallt att *temperera väl*.³

12. Vid de följande övningarna bör dirigenten, stående framför kören, ange takten. Härvid är att iaktta:

- a) Slå takten riktigt! Slagen äro följande:

För tvådelad takt: 1:sta nedåt, 2:dra uppåt.

tredelad: 1:sta nedåt, 2:dra åt höger, 3:dje uppåt.

fyrdelad: 1:sta nedåt, 2:dra åt vänster, 3:dje åt höger, 4:de uppåt.

sexdelad: 1:sta nedåt, 2:dra och 3:dje med korta slag åt vänster, 4:de åt höger, 5:te och 6:te med korta slag uppåt.

niodelad: 1:sta, 4:de och 7:de såsom 7 i tredelad, men med tillägg av två korta slag för varje.

tolvdelad: 1:sta, 4:de, 7:de och 10:de såsom i fyrdelad med samma tillägg som ovan.

De sällsynta fem- och sjudelade taktarterna behandlas, den förra såsom en addition av tre- och tvådelad, den senare av fyr- och tredelad (även tvärtom).

Vid ett fermat höjes taktspinnen och stannar orörlig; dess slut anges med ett kort slag.

Börjar sången med upptakt, så börjar anföraren med att slå den taktadel, av vilken den första noten utgör en del.

Den ovana dirigenten tillrådes att i allt hithörande anställa grundliga övningar framför spegeln, ävensom att före varje repetition genomläsa de sånger som skall inövas, och samtidigt slå takten därtill.

² Här börjar de egentliga svårigheterna för den ovana dirigenten. Att ett fel begåtts är inte svårt att märka, men att genast kunna ge besked om vari det består och i vilken stämman det förekommit, förutsätter vana och rutin. De nödvändigaste förutsättningarna är harmonisk kunskap och strängt iakttagande av regel 1; vidare spänd uppmärksamhet, kallblodighet och sinnesnärvaro under övningarna.

³ Se härom undertecknads ”Lärobok i Allmän Musikkärlära och Analys”, I:sta kursen, Kap. X.

b) Slå takten *tydligt!* Höj armen så högt, att alla sjungande ser varje taktslag; använd för själva rörelserna endast *handeden*, på sin höjd underarmen, men aldrig överarmen.

13. Utarbeta nyanserna väl. Matta nyanser gör föredraget monotont, överdrivna affekterat; i vardera fallet framstår kompositionen i falsk belysning. Utarbeta till först de enkla kontrasterna: f och p⁴, sedan mf och mp, där efter ff och pp.

De båda sistnämnda fordra nämligen av de sjungande större vana i att behärska rösten: se väl till att ff aldrig blir gällt eller skrålande, pp aldrig otydligt; av alla nyanser förutsätter den sistnämnda det noggrannaste textuttal. Utarbeta vidare med största omsorg varje crescendo och diminuendo. Inpräglade först och främst hos de sjungande den gamla praktiska regeln, att *cresc.* betyder p, *dimin. f* (d.v.s. det förra bör starta svagt, det senare starkt⁴; vidare att i förra fallet stegringen, i senare fallet avtagandet bör ske jämnt och småningom, inte häftigt eller plötsligt. Gör inte för mycket av det över en lång not emellanåt förekommande tecknet < >. Minns även att sf eller fz inte alltid betyder f, utan starkare än föregående och efterföljande.

14. Håll strängt på en riktig och precis rytm, först och främst på noternas rätta längd. Särskilt är härvid att observera *upptakten*, noter *före pauser* och noter *med punkt*. De vanligast förekommande felen i sistnämnda avseende är att de sjungande förlänger punkterna efter fjärdedelar och förkortar dem efter åttondedelar. Det förra felet är jämförelsevis lätt avhjälpt, det senare tarvar ständiga rättelser och får aldrig lämnas oanmärkt, ty inget fel förlamar och förslappar rytmen i högre grad än detta. Kom väl i håg att punkterna (efter åttondedelar) i *marschartade* sånger alltid bör vara något längre än de matematiskt taget betyda. I dylika sånger bör vidare de starka taktdelarna kraftigt markeras.

15. Välj *tempot* med största omsorg. Om metronomsiffran finns utsatt, behöver ingen tvekan äga rum. De vanliga tempobeteckningarnas (*allegro*, *andante* o.s.v.) betydelse är däremot mycket elastisk. Endast en noggrann jämförelse av den utsatta beteckningen med kompositionens allmänna melodiskt-rytmiska karaktär (taktart, notvärden, fras- och satsbyggnad m.m.) kan då avgöra saken. Det tempo, som en sådan undersökning tycks ge vid handen, bör ytterligare prövas på alla de i rytmiskt avseende olikartade partier sången möjligen innehåller; är tempot det riktiga, bör det passa lika väl för dem alla.

16. Om *accelerando* och *stringendo* å ena sidan, *rallentando* och *ritardando* (*ritard.*) å andra sidan, gäller det samma som om *cresc.* och *dimin.*, nämligen att såväl stegringen som avtagandet skall ske jämnt och småningom (varje takt del litet hastigare, resp. långsamma-

re än den föregående); endast *ritenuto* (*rit.*) betyder jämförelsevis plötsligt tillbakahållande.

17. Är tempot fastställt, så håll fast vi det med största bestämdhet. Mota energiskt varje försök av de sjungande att påskynda det eller hålla det tillbaka.

18. Den första förutsättningen är då att de sjungande verkligen ser på anföraren. Då övningen fortskridit så långt, att denne börjar ange takten, måste – efter alla föregående förberedelser – stämmorna redan vara så inpräglade i de sjungandes minne, att de sistnämnda endast då och då behöva se ned i nothäftet, och sålunda nästan ständigt kan hålla blicken på anföraren; lyckas denne inte vänja kören vid detta, så är och förblir det kören som dirigerar dirigenten, i stället för att dirigenten dirigerar kören. Hjälper inget annat, så måste de föregående övningarna fortsättas så länge, tills de sjungande kunna sina partier fullkomligt utan till, så att noter inte alls behövas.

19. Vid nu ifrågakommande övningar bör kören helst stå (dock aldrig så länge att trötthet gör sig gällande). Uppställningen bör helst vara halvmånformig, alt och sopran i bredd, tenoren bakom alten, basen bakom sopranen. Ställ de säkraste och pålitligaste i varje stämma inom närmaste synhåll.

20. Påminn med blick och hand de skilda stämmorna om deras insatser. Begagna i övrigt under övningarna för att styra och leda kören gärna hur livliga åtbörder som helst, men minns att vid själva uppförandet inskränka allt sådant till det minsta möjliga. Ingenting får förekomma som väcker åhörarens löje eller andran och därigenom drar uppmärksamhet bort från själva huvudsaken, nämligen sången. Inför offentligheten är därför den bäste dirigenten den, som så mycket som möjligt tilldrager sig körens, så litet som möjligt publikens uppmärksamhet.

21. Var inte nervös; visa det åtminstone aldrig, och undvik allt, som kan göra kören nervös, t.ex. häftigt stampande av takten, anmärkningar i gnattande eller skrikande ton, vredesutbrott över fel som bero på oförmåga o.s.v. Det enda, som kan ursäktas och berättigas ett kraftigt "quos ego", är tanklöshet och ouppmärksamhet hos de sjungande.

För allt övrigt gäller som regel: anmärk och rätta, men förebrå icke! Skall av tvenne onda ting nödvändigt ett förekomma, så var någon gång häftig men gnata aldrig. En retad kör sjunger någon gång förträffligt av pur förargelse; en uttråkad kör sjunger alltid miserabelt. Men dirigentens bästa egenskaper är ett aldrig trytande gott humör och ett aldrig tröttnande tålmod – inte det tålmod, som fördrager allt, utan det, som lämnar ingenting ogjort.

⁴ Såsom alla regler har även denna sina undantag; dock gäller härvid åter det gamla: "undantag bestyrka regeln".